

door tussenpersonen: inheemse hoofden, Chinezen, Arabieren, Nederlanders en andere Europeanen; die kregen dan de beschikking bijvoorbeeld over de helft van de oogst of over de arbeid (op terreinen die zij in eigendom hadden) van de helft van de dorpsbevolking.

Het nieuwe stelsel bracht veel minder geld op dan Raffles had verwacht. Om toch aan geld te komen deed hij wat de Compagnie en Daendels vóór hem hadden gedaan: dorpen en groepen van dorpen verkocht hij als particuliere landerijen – hij verkocht er nog méér dan zijn voorgangers samen; het gevolg was dat een nieuw deel van de landelijke bevolking in een toestand van feitelijke horigheid geraakte.

Toen tot Raffles' ergernis het Nederlandse gezag in de archipel werd hersteld, werd hij gouverneur in de Engelse vestiging op Sumatra, Benkoelen, vanwaaruit hij de Nederlanders dwars zat waar hij kon. Enige tijd later maakte hij op het eiland Singapore van een gelijknamig vissersdorp een havenplaats. Benkoelen werd in 1824 bij tractaat door Engeland aan Nederland afgestaan in ruil voor de laatste Nederlandse aanspraken op delen van het schiereiland Malakka; in datzelfde tractaat verplichtte Nederland zich, het inheemse rijk Atjeh, dat aan Engeland veel peper leverde, met rust te laten.

★

Het bestuur over Java werd in opdracht van koning Willem I overgenomen door drie commissarissen-generaal en een van die drie, G. A. G. Ph. baron van der Capellen, werd in 1819 tot gouverneur-generaal benoemd: een man die geschokt werd door de noodtoestanden die hij in de archipel te aanschouwen kreeg en daar maatregelen tegen wilde nemen. Enkele kon hij uitvoeren: hij gaf na een bezoek aan de Molukken de specerijenteelt vrij¹ en op Java was van veel belang dat hij de verdere verkoop van gronden aan particulieren verbood.² Enkelen van die laatsten wendden zich daarop tot de vorsten van Djokjakarta, Soerakarta en de twee daarvan afgesplitste rijkjes en die vorsten zelf dan wel hun familieleden die gebieden in leen hadden gekregen, bleken bereid grote delen van de

¹ Zijn daartoe strekkend besluit, in een proclamatie neergelegd, werd door de regering geannuleerd; vrij werd de specerijenteelt pas in 1864 – van handhaving van het monopolie was toen al geruime tijd geen sprake meer. ² Dat verbod is door zijn opvolgers gehandhaafd.